

Соціальна відповідальність корпорацій

Олександр Савченко «Дзеркало тижня. Україна» №15, 20 квітня 2012, 20:50

Фото Андрій Товстиженко, ZN.UA

Напевно, кожному думаючому громадянину України, починаючи від лікаря, учителя й закінчуючи чесним чиновником високого рангу або навіть чесним великим бізнесменом, неодноразово спадало на думку, що в нас немає держави, є її форми, а змісту в них немає, чи то це армія або міліція, суд або уряд. Якщо ці форми щось і роблять, то, навпаки, всупереч не тільки логіці, а навіть і колективному здоровому глузду. Зрозуміло, що приватний інтерес там домінує, а соціальна справедливість навіть як поняття набагато далі від свідомості й розуміння типового українського державного діяча, ніж, наприклад, «теорія управління транзакціями», за яку Олівер Вільямсон і Елінор Остром отримали 2009 року Нобелівську премію з економіки.

Однак статус-кво такої квазідержави постійно відтворюється з допомогою виборів, і, приміром, я не бачу виходу в іншу якість за заданих правил гри. Розвиваючи цю думку, зазначу, що тільки в середині 90-х років минулого століття мені став зрозумілий зміст знаменитого гасла анархістів початку минулого століття: «Анархія — мати порядку». Справді, в ті роки мені щиро здавалося: ніж така держава — вже ліпше «анархія». У сучасних термінах — саморегулювання. На жаль, така модель суспільного розвитку в Україні працювати не може. Причина — брак соціального капіталу в нашій країні.

Соціальний капітал, згідно з Р.Патманом (патріархом цього напрямку досліджень), — це здатність суспільних груп до колективних дій заради досягнення спільної мети. Соціальний капітал тієї чи іншої країни характеризується домінуючими в суспільстві нормами та цінностями, здатністю людей створювати соціальні мережі, довірою людей одне до одного, взаємоповагою, врахуванням громадських інтересів у діях індивідів.

Хочу звернути увагу на дуже важливий висновок: соціальний капітал дає можливість суспільству в багатьох аспектах його життя обходитися без держави, деякою мірою виступати альтернативою державі. Чи володіє Україна великими запасами соціального капіталу? Звичайно, ні. Можливо, наші запаси трохи більші, ніж у Росії й Білорусі, але значно менші, ніж у тій же Польщі. Не кажучи вже про Швейцарію, яка, на мою думку, вже переросла класичну державу: там не держава управляє суспільством, а навпаки, суспільство (причому безпосередньо, зокрема з допомогою численних референдумів) управляє державою.

Брак соціального капіталу веде ще до одного феномену розвитку економіки України, а саме: домінування великих компаній і корпорацій у бізнесі. У нас практично відсутній середній і малий бізнес, його внесок у ВВП і бюджет незначний.

В Україні домінує популярна ідея, що великий бізнес придушує середній і малий бізнес, тому останній у занепаді. Насправді це не так. Малий і середній бізнес душать високі транзакційні витрати між суб'єктами бізнесу, які породжені недовірою, шахрайством, недисциплінованістю, а також їхніми важкими й дорогими відносинами з державою (бюрократія, свавілля, хабарі). Саме така якість соціального капіталу в Україні стимулює появу великих фірм, де відносини купівлі-продажу та пов'язані з ними конфлікти дрібних контрагентів просто стають внутрішньою справою однієї великої корпорації, ці важкі й в'язкі відносини стають внутрішньофірмовими, а тому легшими. Вищий ступінь корпоратизації, напевно, тільки в Росії, що підтверджує висновок про ще більші проблеми із соціальним капіталом у цій країні.

Виникає запитання — що робити суспільству в умовах практичної відсутності держави і домінування великих корпорацій? Як вижити, коли у світі криза, а навколо цинічні сусіди зі своїми гіпертрофованими економічними та геополітичними інтересами? На кого ставити, на кого впливати — на державу чи корпорації?

Наголошую, що я навмисне не закликаю сподіватися на людей, бо переконаний, що люди самі по собі ще не скоро нагромадять капітал самоорганізації, причому не спонтанно час від часу (від помаранчевої революції до «податкового майдану»), а іманентної та систематичної, закріпленої суспільними інститутами громадянського суспільства, яких нам так бракує.

Я поставив би на корпорації, і от чому. Більшість людей усе ще наївно вважають, що ті чи інші політики, прийшовши до влади, принесуть їм якісь блага. Насправді все не так: усі політики йдуть у владу винятково для того, щоб створювати блага собі. Це — універсальний закон для всіх країн, не тільки для України. Лише з-під палки вони можуть робити щось для народу. Народ це має зрозуміти.

Хотів би звернути увагу на два феномени корпоративної культури, які стали особливо помітні в останні роки. Перший — це зростає роль доброчинності як самих корпорацій, так і їхніх акціонерів (у США щороку на доброчинність жертвується понад 250 млрд. дол., це приблизно півтора ВВП України). Другий феномен: у світовій конкуренції почали перемагати компанії, які я називаю правильними, або ті, які несуть любов (до речі, так назвали нову книжку Рей Сіодна, Девід Вольф і Джаг Шет). Ці два феномени корпоративної культури мають один знаменник — корпоративну соціальну відповідальність, яка є не даниною моді, а умовою підвищення ефективності бізнесу та навіть його виживання.

Останні дослідження показують, що правильні компанії (а серед них, наприклад, Amazon, BMW, Google, KEA, Starbucks) за своєю фінансовою ефективністю значно перевершують середні показники компаній, що входять до списку S&P 500. Їхня фінансова ефективність за десять років виявилася вищою у вісім раз!

Якщо повернутися до України, то в нас правильні компанії виступають альтернативою не великим (Gillette, Philip Morris) і звичайним компаніям, як на Заході, а неправильним, нечесним компаніям. Це ті, які заробляють на бюджеті, мають спеціальні (непрозорі) відносини з владою, не платять податків, займаються рекетом тощо. На мою думку, якщо говорити про фінансову могутність, нині в Україні домінують погані компанії, однак *частка хороших і нормальних (нейтральних) компаній зростає, причому з трьох причин. По-перше, виснажуються державні ресурси, а бідність, як і цинізм «еліти», і так безпрецедентні. По-друге, гроші, отримані нечесним шляхом, швидко міняють руки. І, нарешті, останнє, але дуже важливе явище: лідери й власники великих компаній, статки яких формувалися неправильно й нечесно, інтуїтивно відчують, що настає час «віддавати». Ба більше, вони не тільки відчують, а й економічно прораховують вигоду від переходу в групу правильних корпорацій.* Принаймні приклад поганого в минулому хлопця Білла Гейтса, який практично весь свій багатомільярдний капітал використовує на доброчинність, повинен багато чого навчити наших бізнесменів із сумнівним минулим. Найрозумніші з яких, я певен, перетворяться на респектабельних філантропів і меценатів. Однак тут розмір доброчинності й цілі мають значення...

За моїми розрахунками, приблизно через вісім-десять років правильні й нейтральні корпорації домінуватимуть в українському суспільстві, і тоді вони зможуть взяти під контроль владу.

Неможливо відразу ошчасливити всю країну, але можна створити одну, дві, три (хто скільки може) організації, де все правильно та чесно. Повторюю, коли правильні корпорації будуть сильнішими і почнуть домінувати, тоді влада зміниться. Час людей у нас іще не настав, але вже настав час корпорацій, тільки ми цього ще не зрозуміли.

Партії — ті ж корпорації: їх фінансують акціонери, управляють ними лідери, які чітко виконують свої завдання (проблема українських партій у тому, що там один акціонер, для успіху треба радикально розділити акції). *Нині перед кожною сильною людиною стоїть завдання створити свій правильний світ—свою корпорацію (не партію), нехай навіть дуже маленьку. Якщо таких світів буде дуже багато, зрештою й країна зміниться.*

Насамкінець ще раз зауважу: глобальні бізнес-тенденції сприяють прискореному розвитку правильних корпорацій, які фінансово й інтелектуально зможуть через вісім-десять років домінувати в Україні. Ці ж тенденції об'єктивно ведуть до занепаду поганих, неправильних корпорацій. Тому в 20-х роках цього століття президентом України може стати філософ.